

Rehabilitering av människor med hjälp av djur

Rehabilitation of humans with the help of animals

Emma Filipsson, Carmen Flamander, Linnéa Pärn-Yngwe

Sveriges Lantbruksuniversitet   Skara 2008
Institutionen för husdjurens miljö och hälsa
Etologi och Djurskyddsprogrammet

Swedish University of Agricultural Sciences
Department of Animal Environment and Health
Ethology and Animal Welfare programme

Studentarbete 180

Student report 180

ISSN 1652-280X

Rehabilitering av människor med hjälp av djur

Rehabilitation of humans with the help of animals

Emma Filipsson, Carmen Flamander, Linnéa Pärn-Yngwe

Projektarbete, 6 hp, Etologi och Djurskyddsprogrammet

Handledare: Maria Andersson
Institutionen för husdjurens miljö och hälsa
Sveriges Lantbruksuniversitet (SLU)
Box 234, 532 23 Skara

Abstract

This project starts of with a summarized description of the domestication and its effects. Furthermore you get an insight in the relationship between human and animal, seen from a historical perspective. Along with this you can also read about the animal perception of the human, examples of different studies are shown. There is also a discussion about consciousness among animals.

Moreover, research reports concerning what happens in humans in contact with animals are described. Both social, physiological and physical factors are explained as important. Research about the hormone oxytocine and its positive effects on people are discussed.

After this a description of how rehabilitation with the help of animals are provided in different areas such as children, hospital care, among elderly and in prisons. Rehabilitation with horses is also explained. Research results and projects on each area are shown.

Finally a model of when and where possible animal welfare problems can appear is presented. This model gives another perspective compared to the traditional way of thinking where you look either at the feelings of the animals, its functions or how it lives in the wild.

Innehållsförteckning

Abstract	3
Syfte	5
Bakgrund	5
Historik	
Relationen människa – djur.....	6
Effekter av domesticeringen.....	7
Medvetande hos djur	7
Djurets uppfattning av människan.....	8
Vad händer i människan?	8
Beröring.....	9
Rehabiliteringsområden	10
Barn.....	10
Sjukvård.....	11
Äldrevård.....	11
Fängelser.....	12
Hästar.....	13
Välfärd	13
Diskussion	15
Sammanfattning	17
Referenser	18

Syfte

Syftet med det här arbetet var att ta reda på och kartlägga djurs förekomst i samhället när det gäller rehabilitering. Dels för att vi själva skulle få en djupare inblick i det här området men framför allt var det att få fram ett lättförståeligt och sammanfattande material för andra intresserade.

Bakgrund

I samband med att vi skulle välja område till vårt projektarbete var vi på en seminariedag med temat ”Djur och människors hälsa”. Några av föreläsarna under dagen var Kerstin Uvnäs-Moberg som pratade om betydelsen av beröring, Margareta Håkansson om hästar, Lili och Mog från djurens Ö samt Ingebord Höök som berörde ämnet hundar inom rehabilitering. Vi blev inspirerade av området och bestämde att vi ville arbeta vidare med det.

Först tänkte vi bara gå igenom olika områden där djur används i rehabilitering, men när vi hade fått den första inblicken insåg vi att vi behövde få kunskap om bakgrunden till relationen människa - djur, samt mer kunskap om domesticering.

Vi ansåg det även intressant att diskutera hur sambandet mellan människa och djur kommer att se ut i framtiden, med utgångspunkt från rehabilitering med hjälp av djur. Kommer det förändras/utvecklas och i vilken riktning?

Historia

Relationen människa – djur

Synen på relationen mellan människa och djur under jägar- och samlar tiden anses vara förtroende, båda deltog på lika villkor och hade kontroll över sina egna liv. I dagens samhälle med industrialisering framstår det mer som en relation byggd på dominans, människan har kontroll över djurens öden (Falkengren, 2005).

En kort blick bakåt, under vad som kallas den mesolitiska perioden (10 000-8000 år före Kristus) levde människorna som jägare och samlare. Nästa period, neolitiska (8000-3000 år före Kristus) förekom domesticering av både djur och växter. Mellan 3000 år före Kristus till år 1500 skedde urbanisering (Kisling, 2001).

De arkeologiska gravfynden från domesticerade hundar dateras till 14 000 år gamla (Nobis, 1979 In: Clutton-Brock, 1999). När människan domesticerade katten har man inte riktigt kunnat bestämma ännu men man har hittat en välbevarad katt på Cypern som dateras till att vara 8000 år gammal (Davis 1987 In: Clutton-Brock, 1999) (en vild population existerade inte på ön så därför tror man att människan tog dit den). Äldsta fynden från domesticerade hästar är funna i Ukraina, 5500 år gamla (Jensen, 2006).

En fri översättning på ett förslag från Price (1984, In: Price, 2002) på definitionen av domesticering: processen där en population av djur blir anpassade till människan och fångenskap i kombination av genetiska förändringar uppkomna över generationer och miljöfaktorer som återkommer varje generation. Det borde tilläggas att det är väldigt få djur som har blivit domesticerade. Detta till följd av misslyckande att tillgodose en tillräckligt bra miljö för djuret i fångenskap att reproducera sig (Price, 2002). Det bör tilläggas att det finns en skillnad mellan domesticering och tämjning, då tämjning endast är en relation mellan en person och ett djur som inte har effekter utöver livstiden för djuret (Russell, 2002).

Hale (1969) skrev en tabell över karaktärer hos djur som var önskvärda för att underlätta domesticering. Önskvärt är t ex: stora sociala grupper med hierarki och ledarskap, hanar som är dominanta över honor, hanar blandade med honor, inte parbildning när det gäller parningen, sexuella signaler uttryckta i rörelse och ställningar (inte färger), allätare och att de inte blir så störda av människan eller snabba förändringar i omgivningen.

Price och King föreslog redan 1968 tre selektionsfenomen som påverkar djur under domesticering: artificiell selektion, naturlig selektion i fångenskap och dämpning av naturlig selektion. Artificiell selektion är när människan bestämmer vilka av djuren som ska reproducera sig utifrån önskade egenskaper. Detta kan innebära en medveten och/eller en omedveten selektion. Naturlig selektion i fångenskap innebär att även om människan till exempel försöker para två djur lyckas djuren inte alltid att föröka sig. Det tredje fenomenet, dämpad naturlig selektion, uppkommer i och med att människan bland annat ger djuret mat, vatten och skyddar dem från predatorer. Härigenom kommer betydelsen av att djuren uppvisar vissa beteenden, som är viktiga för överlevnaden under vilda förhållanden, att minska. Price tar även upp dessa selektionsfenomen i en artikel som han skrev 1999.

Effekter av domesticering

När Kretschmer och Fox (1975) diskuterade beteende i tidsskriften *The veterinary record*, delade de in det i tre komponenter, karakteristiska mönster, stimuli/upptagandet av stimuli och hur ofta ett beteende förekommer med tanke på nivån av stimuli. Deras slutsats var att det karakteristiska mönstret är den mest stabila faktorn och det som skiljer sig är frekvensen av beteendet och nivån av stimuli som måste förekomma för att beteendet ska utlösas. Ett eget exempel på detta är flyktbeteendet hos häst, de flyr på samma sätt som vildhästar, men inte lika ofta. Det behövs mer stimuli för att beteendet ska utlösas.

Fortplantningsförutsättningarna har ändrats genom domesticeringen, vissa djur kommer snabbare in i könsmognaden, andra ökar antalet avkommor eller så kan betydelsen av årstid, det vill säga när på året djuren kan skaffa ungar, minska (Setchell, 1992). En förlängd socialiseringsperiod för rävar observerades av Belyaev och Plyusnina (1984). Noteringar om mindre aggressivitet och högre social tolerans har gjorts hos grisar (Kunzel och Sachser, 1999). Hos fisk har man sett en minskad reaktion på predatorer som en effekt av domesticeringen, detta innebär ett övervägande mellan att äta eller att fly från predatorn (Johnsson et al, 1996). Man har sett skillnader mellan domesticerade och vilda djurs hjärnkemi (Naumenko et al, 1987; Popova et al, 1991). Ändring av kroppsstorlek, längden på öron/svans/päls, hjärnstorlek och minskad käke och då också storleken på tänderna är andra effekter som kan komma med domesticering (Clutton-Brock, 1999).

Medvetande hos djur

Dawkins (1993) diskuterar i sin bok *Through our eyes only* om djur har ett medvetande eller inte. Hon försöker först definiera vad medvetande innebär: en omedelbar kännedom/uppmärksamhet/kunskap av några eller alla använda sinnena. Men hon passar sig för att definiera det för snävt så att det inte ska bli missledande eftersom mycket kunskap i ämnet saknas (Dawkins, 1993).

Dawkins teori är att medvetandet har en funktion och därför måste det också kunna gå att mäta på något sätt, även om vi inte idag vet riktigt hur. Indikationer pekar på att nya situationer, oförutsägbarhet och försök att vara ett steg före borde tala för en utveckling av medvetande. Något kan ske medvetet eller omedvetet. Det omedvetna jobbar bättre med sådant som är välkänt och förutsägbart medan det medvetna är bättre på nya, oförutsägbara situationer. Mycket sociala djur anses kunna ha fördelar av ett medvetande, i och med att egenskapen att sätta sig in i någon annans position hade varit mycket värdefull för att förutsäga hur andra kommer att bete sig och kanske till och med påverka den andres beteende (Dawkins, 1993).

För att inte dra för snabba slutsatser om ett djur, går hon igenom att man ska tänka på att det oftast är de enklaste lösningarna som håller, att djur har en skicklighet att läsa av människor väldigt bra som kan förväxlas med att de till exempel kan räkna eller prata. Hon tar upp många olika situationer med djur. Man måste ta hänsyn till hur många möjligheter djuren faktiskt har att välja emellan, om det bara finns två alternativ kanske det inte är så konstigt att de valde just det ena (Dawkins, 1993).

Slutsatsen blev att ett komplext beteende, förmågan att tänka (en inre uppfattning av en yttre situation, med minne, förväntning och att kunna tänka sig in i vad som skulle hända om något

förändrades) förekommer hos fler djur än människan. Bevisen talar för ett medvetande och det skulle vara ovetenskapligt att förneka det (Dawkins, 1993).

Grandin (2006) som tolkar djur med hjälp av sin egen autism, skriver i sin bok om fyra grundläggande känslor hos djur; vrede, jaktinstinkt, rädsla och nyfikenhet/intresse/förväntan. Två studier som visar att djur har olika personligheter är Svartberg (2002) gällande hundar och Visser (2001) gällande hästar.

Djurets uppfattning av människan.

Ett djur reagerar med rädsla mot människor om det inte tidigare har haft en erfarenhet som lärt dem att det är ett neutralt eller positivt möte (Duncan, 1990, Jones, 1997 In: Waiblinger 2006). Här följer några exempel på studier där resultaten även kan relateras till de djurslag som används inom rehabiliteringsarbete såsom hund och häst.

Ett experiment gjort på rävar (Pedersen och Jeppesen, 1990) visade att tidigt hanterade rävar (2-8 veckor gamla) minskade sin rädsla och ökade sin nyfikenhet mot människor de träffat tidigare (studien höll på tills rävarna var 6 månader). Att de hanterade rävarna dock skrek och fräste mer när de blev upplyfta jämfört med den ohanterade gruppen förklarades som att detta var en naturlig reaktion på en tillfälligt stressor hos en individ med låg stressnivå. Att kontrollgruppen reagerade med mindre aggression i testet ansåg de vara en typisk respons för djur som varit stressade under lång tid.

Handuppfödda tjurar som varit fysiskt isolerade från andra tjurar är mer aggressiva mot människor (Price, 1990). Anledningen kan vara att dessa tjurar aldrig får lära sig visa underlägset beteende och/eller att de har blivit sexuellt präglade på människor och ser dem som rivaler.

Kalvar kan skilja på olika människor beroende på tidigare erfarenheter. Kalvarna närmade sig de människor som behandlat dem positivt och tog avstånd från dem som behandlat dem negativt. Personerna som behandlade kalvarna antingen positivt (klappade och erbjöd mjölk), neutralt (ingen interaktion) eller negativt (använde en ko påfösare) skiljdes sig åt på färgen av kläderna (Passille et al, 1996). Dock generaliserade inte alla kalvar detta till ett annat ställe.

Kor lärde sig att urskilja personer som behandlade dem olika med tanke på vilken färg på kläderna hanteraren hade och detta fortsatte även att gälla när kon flyttades från sitt bås till ett nytt bås (Munksgaard et al, 1997). Dock uppvisades tecken på nervositet (urinering och tarmtömning) endast under de sex första ovänliga behandlingarna och inte därefter.

Relationen mellan djur och människa påverkas bland annat av människans självinsikt (Malm och Redbo, 2005). När vi är medvetna om hur vi själva beter oss kan vi lättare förstå varför djuren reagerar som de gör.

Vad händer i människan?

I Sverige är antrozologi, det vill säga relationen och samspelet mellan människa och djur ett relativt nytt forskningsområde. Rent veterinärmedicinskt ligger vi i framkant medan vi

fortfarande har mycket att lära oss från utlandet angående interaktionen med våra husdjur, där har man på vissa håll kommit betydligt längre på detta område (Beck-Friis, 1990). Forskning visar att kontakt med djur är ett basbehov hos människan, ett krav för att vi ska må bra (Levinson In: Norling, 2002).

Vad är det då som händer i oss människor vid kontakt med djur?

Man bör tänka på *sociala, psykologiska* och *fysiologiska* effekter, en positiv utveckling av det ena planet leder ofta till förbättringar inom de andra områdena. Djuren ger oss en så kallad ”bredbandseffekt” (Lynch, 2001 In: Norling, 2002; Manimalis 2005).

Djuren har en positiv inverkan på vårt sociala liv. Det blir lättare att skapa nya kontakter, t ex genom kennelklubbar, ridklubbar och liknande. Det öppnar upp för samtal med bland annat andra hundägare i joggingspåret eller med grannen på ålderdomshemmet. Djuren blir ett naturligt samtalsämne i situationer där det annars kanske inte skulle skett något samtal mellan människor (Bergler, 1995 In: Norling, 2002; Norling, 2002).

De psykiska effekterna hänger väl ihop med de sociala, när vi känner att vi har ett nät av sociala kontakter runt omkring oss mår vi bättre psykiskt (Norling, 2002). Djuren i sig hjälper även till att fylla vårt behov av kontakt och beröring och därigenom reduceras känslan av ensamhet (Uvnäs-Moberg, 2000). Enligt forskningen har sällskapsdjur viktiga psykologiska effekter på människor, oavsett om det handlar om gamla, unga, friska eller sjuka människor (Manimalis, 2005). Att ha ett husdjur är tryggt, man vet att man inte är ensam, man vet att man är behövd, det finns en anledning att gå upp på morgonen och har man hund (eller häst) även att gå ut och röra på sig (Norling, 1990).

Detta för oss vidare in på de fysiologiska effekterna. Den ökade aktiviteten som djuren ger medför att personer som har egna djur, eller som har omfattande/nära kontakt med andra djur, får bättre motståndskraft mot sjukdomar än personer utan djur i sin närhet. Dessutom tillfrisknar dessa personer snabbare om de blir sjuka jämfört med icke djurägare (Bergler, 1992, Siegel, 1992 In: Norling, 2002). Studier visar dessutom att djurägare inte drabbas av depressioner i samma utsträckning som personer utan sällskapsdjur, de har även lägre blodtryck och lägre halter av kolesterol än icke djurägare (Friedmann, 1995). Studier visar dessutom att djurägare klarar av vardagsstressen samt ökad stress på ett bättre sätt än människor som inte äger djur (Bergler, 1992, Siegel, 1992 In: Norling, 2002).

Utgår man från dessa fakta om hur djuren påverkar oss positivt så är det lätt att förstå varför de borde spela en stor roll inom rehabiliteringen av människor. Djuret måste inte vara ens eget för att de positiva effekterna ska uppnås.

Beröring

Människan har från födseln ett behov av närhet och beröring. Genom receptorer i huden känner kroppen av beröring. Då de förmedlar smärta slås det sympatiska nervsystemet på och vi flyr eller slåss. I de fall de förmedlar beröring och värme reagerar det parasympatiska systemet. Följderna av detta är som vi tidigare tagit upp sänkt blodtryck samt sänkta halter av stresshormoner. Det parasympatiska nervsystemet stimulerar också frisättningen av endorfiner, som gör att vi känner oss glada och lyckliga, samt frisättning av hormonet Oxytocin. Det är ett hormon som produceras i hypotalamus i hjärnan för att sedan släppas ut i blodbanan, detta medför att många funktioner i kroppen påverkas. Oxytocinet gör att vi blir

lugnare och mer avslappnade, dessutom förbättras vår förmåga till läkning och vår smärtröskel höjs. Liknande effekter av hormonet har också observerats hos djur. Det finns alltså ömsesidiga fördelar med djur inom rehabiliteringsarbete av människor (Uvnäs-Moberg, 2000).

Rehabiliteringsområden

När man pratar om rehabilitering av djur stöter man ofta på begreppen **AAA** och **AAT**. De står för animal-assisted activity och animal-assisted therapy (Velde, 2005). Båda dessa behandlingsformer är till för att höja livskvaliteten hos patienten, men sättet det görs på skiljer sig lite åt.

AAA är en öppen form av behandling, det sker ingen dokumentation eller utvärdering av resultaten och man har inga på förhand uppsatta mål med varje besök eller varje patient. Meningen är helt enkelt att patienten ska få möjlighet att umgås med djur, göra något som bryter den dagliga rutinen och på så sätt bli mer motiverad att leva och bli frisk.

AAT är mer målinriktat och anpassat efter varje enskild patients behov där syftet är att förbättra psykiska, fysiska och sociala funktioner. Man har en utarbetad plan för varje patient och varje möte. Resultaten dokumenteras och utvärderas (Delta society, 2007-12-02).

Barn

Att växa upp med djur anses ge många positiva effekter. I många av de undersökningar som gjorts på området har man använt sig av hundar, men de resultat man kommit fram till visar att även andra djurslag borde kunna tillämpas. Bland annat har man kommit fram till att de barn som växer upp med djur har lättare att umgås med människor som vuxna. De har lättare att kommunicera, anpassa sig och är öppnare för nya kontakter (Hallgren, 1989).

Djur kan med fördel användas för barn som upplevt svårigheter med t.ex. våld i familjen eller olika sorters övergrepp. Barnet har oftast lättare att identifiera sig med ett djur. Genom att tala ”genom” ett djur, till exempel en hund, har vårdpersonal kunnat nå fram till tidigare väldigt slutna barn. I USA finns det idag en bred verksamhet som går ut på att barn med dyslexi, stamning eller stor rädsla inför att läsa högt får låna en hund och läsa för den (Josefsson, 2007). Regelbunden kontakt med djur kan hjälpa barn med koncentrationssvårigheter att lättare kunna sitta stilla en längre tid och koncentrera sig på en sak (Endenburg och Baarda, 1995).

Hoff och Bergler gjorde en undersökning bland skilsmässofamiljer med och utan hund. Barnen i en hundfamilj reagerade på skilsmässan med att gråta, vara sjuka oftare och ty sig mycket till mamman medan de barn som var uppväxta i en hundlös familj visade aggressivitet, slog sönder saker och ville stå i centrum hela tiden. Mammorna till de sistnämnda barnen hade stora problem att kontrollera dessa beteenden, medan mammorna till barnen med hund inte upplevde några problem med att hantera barnens känslor (Manimalis, 2005).

Sjukvård

Det finns ett starkt intresse bland både vårdpersonal och djurägare i Sverige att utveckla förekomsten av djur inom vården. Olika utredningar och kontakter med erfarna personer inom vården har tydligt visat att det är så (Fine, 2000; Wilson & Turner, 1998 In: Norling, 2002).

Fysiska effekter av umgänge med djur framgår tydligt inom olika områden. Framförallt intresse för- och innehav av hund leder till aktiviteter som promenader och jakt, som i sin tur påverkar den fysiska hälsan i form av till exempel bättre kondition och starkare benstomme, man har dessutom märkt en reduktion av stressnivåer, ett sänkt blodtryck samt minskad förekomst av ångest och depression (Ulrich, 2001). Ett försäkringsbolag i USA registrerar hundägande som en friskfaktor vid tecknande av privata sjukvårdsförsäkringar (Fine, 2000 In: Norling, 2002).

Forskare som Stewart och Bergler hävdar att djur fungerar som naturliga terapeuter, de kan avläsa och signalera kroppsspråk, använder icke-verbal kommunikation och lyssnar utan att vara värderande (Stewart, 1995, Bergler, 1992 In: Norling, 2002).

Människans tidigare nytta av djuren för den fysiska överlevnaden (mat, kläder, transport osv.) har nu ersatts av en hjälp till psykologisk överlevnad (Malm, 2005). Djur i vården kan användas både för att lära ut nya färdigheter, så som att gå och för att minska beteenden som till exempel aggressiva utbrott. Djuren hjälper också till att bryta den dagliga rutin som råder på de flesta institutioner, de boende får någon att bry sig om som inte intresserar sig för vilken bakgrund personen har och vad han/hon varit med om (Lee, 1984).

Johnson med flera har studerat olika rehabiliteringstekniker för cancerpatienter, där patienterna antingen besöktes av en specialtränad hund och dess förare, besöktes av ”endast” en människa eller ägna sig åt en tyst lässtund. De patienter som fick hundbesöket var de som var nöjdast och ansåg att det hjälpte dem i deras rehabilitering (Johnson et al. 2003 In: Redmalm, 2007).

Äldre

Det finns en mängd olika anledningar till varför äldre säger sig ha sällskapsdjur:

- Som sällskap
- Som hjälp i sin fysiska rehabilitering
- För att förbättra den mentala hälsan
- Ökar känslan av säkerhet och trygghet
- Som hobby och tidsfördriv
- Som hjälpmedel vid t.ex. dålig syn (Arkow, 1984)

Bergler har i en stor studie undersökt djurs betydelse för äldres egenvård. Egenvård innebär att man själv känner igen och vet hur man kan behandla lindriga sjukdomar eller skador. Jämfört med kontrollgruppen kunde man se att djurägarna hade en mer aktiv livsstil, att de höll sig friskare och dessutom tillfrisknade snabbare efter sjukdom (Bergler, 1992 In: Norling, 2002).

Inom äldreomsorgen kan man idag säga att man använder djur på två sätt. Dels i terapiformer för att till exempel få kontakt med dementa eller som allmänt trivselhöjande, det vill säga att de får strosa omkring på avdelningen och skapa lugn och trivsel bara genom sin existens

(Åström Bengtsson, 2002). På äldreboenden kan djuren hjälpa till att skapa en lugn och harmonisk stämning, vilket i vissa fall gör att man inte behöver använda lugnande mediciner i lika stor utsträckning (Haeggström, 2001). Vid palliativ, det vill säga lindrande vård vid livets slutskede, kan ett djur ge den kärlek och kroppskontakt som den gamle så väl behöver, djuret har en lugnande inverkan och verkar inte bry sig om eventuell sjukdom och psykiskt förfall (Beck-Friis et al, 2007). Hund och katt är förmodligen de vanligast förekommande djurslagen på äldreboenden men även minigris, fåglar och akvariefiskar används. Vissa av djuren bor där permanent, medan andra vistas där då och då när de får följa med matte eller husse till jobbet.

De positiva faktorer som djur framkallar vad gäller äldres hälsa är bland annat förbättrad rörelse- och kommunikationsförmåga, lägre blodtryck, bättre psykisk hälsa och större självförtroende samt empatisk förmåga (Malm, 2003). En mängd forskningsrapporter visar att kontakt med djur och natur kan fungera bättre än kontakt med andra människor eftersom den är mindre beroende av verbal förmedling, inlärning och minne, alltså förmågor som minskar med åldern (Norling, 2000). Flera forskare menar också att djuren får sin största betydelse i krissituationer och när livssituationer förändras såsom pensionering, att bli änka/änkling eller att flytta till ett vårdhem (Wilson & Turner, 1998 In: Norling, 2002).

Att få vara social är naturligtvis en mycket viktig del av våra liv, men som äldre minskar ofta det sociala livet då många drar sig undan, får svårt att kommunicera eller uppträder olämpligt på grund av olika sjukdomar. Om den verbala förmågan och humöret förändras är risken för isolering och understimulering stor. I sådana situationer kan djuren användas som ”sociala smörjmedel” för att skapa kontakt mellan människor; grannar, personal och frivilliga besökare inom vården (Norling, 1990, 2002).

Fängelser

Djur på fängelser har förekommit utomlands en längre tid, en av pionjärerna på detta område, Dr Boris Levinson, använde sin hund som medhjälpare redan på 60-talet. Det är först nu de senaste åren som det i större omfattning startats djurprojekt på svenska fängelser. Ett av dessa är ”Hallprojektet” som startades av Lili och Mog på Djurens ö 2004 (Djurens ö, 2007-12-02).

När det gäller Hallprojektet har man jobbat på två olika sätt, dels med besöksprogram där Lilli och Mog hälsat på i fängelset med olika djur t ex hundar, ormar och kaniner, det har också förekommit så kallade fasta projekt där djuren bor på fängelset. I det här fallet startade man med två illrar (Djurens ö, 2007-12-02). Det är på dessa två sätt som man jobbar med djur även på andra institutioner (Velde, 2005).

Positiva effekter som uppstår när man har djur på fängelser är bland annat att man får en behaglig stämning, trevlig omväxling i vardagen samt att man fyller behovet av sällskap på ett bra sätt. (Lee, 1984) Man ser också att samarbetet och kommunikationen blir bättre såväl internerna emellan som mellan personal och interner (Beck-Friis, 1990; Norling 1990).

Det har gjorts beräkningar på djurs inverkan på de årliga vårdkostnaderna (i Sverige) och de har visat att man sparat 550 miljoner kronor på institutionsvård. Denna siffra innefattar både sjukvårdsinstitutioner och fängelser och gäller för perioden 1991-1994 (Norling, 2002). Vid en studie gjord på en behandlingsanstalt i Lima, USA, såg man förutom en minskning av våld och andra incidenter också att avdelningarna som hade djur hade ett halverat behov av mediciner och vård (Lee, 1984).

Hästar

Människan och hästen har sedan urminnes tider haft en speciell relation. Hästen bar bördor, gav bonden möjlighet att kunna bruka sin jord. Den var stridsmaskinen och många gånger livräddaren som förde den skadade hem eller till sjukhus. Den var den trogne vännen som man kunde anförtro sig åt och vila ut hos, den var fostraren till ansvar och omsorg för intresserade ungdomar. Denna speciella relation gör att den är väl lämpad att användas i terapeutiskt syfte. Redan på 1500-talet sades ridning vara bra, inte bara fysiskt utan även psykiskt (von Arbin, 1994).

Man kan ha hästar till hjälp på lite olika sätt när det gäller rehabilitering, man brukar prata om: hippoterapi, ridterapi, handikappridning.

Hippoterapi förklaras som sjukgymnastisk behandling med hästen som redskap. Hästen blir ett komplement eller substitut till den traditionella sjukgymnastiken, den stimulerar rörelse och ökar livskvaliteten hos patienten. Idag finns gott stöd för effektiviteten av hippoterapi. Som vilken annan sjukgymnastisk behandling som helst anpassas behandlingen efter patientens förutsättningar och behov (von Arbin, 1994).

Patienten har oftast en ganska passiv roll, uppgiften är inte att lära sig påverka hästen, styra och så vidare, det är terapeutens uppgift (Traetteberg, 2006). Meningen är att hästen ska påverka patienten genom rörelse, man arbetar vanligtvis i skritt (von Arbin, 1994; Traetteberg, 2006).

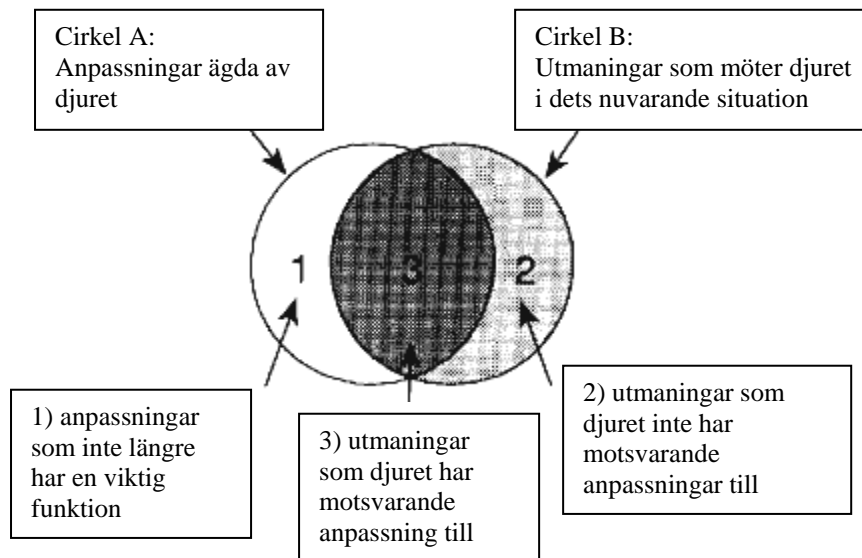
Ridterapi är helt enkelt ridning som terapi, det sker i samarbete med sjukgymnast, arbetsterapeut eller psykolog (von Arbin, 1994). Det är en utveckling från hippoterapi och här har patienten en mer aktiv roll när det gäller att kontrollera hästen, hon styr och bestämmer själv farten (Flygare och Forsberg, 2005). Ridterapi innefattar även andra moment såsom att lära sig sadla, borsta och leda hästen (Håkanson In: Flygare och Forsberg, 2005).

De goda effekterna av ridterapi är många, patienten får bland annat en förbättrad balans, bättre koordination samt bättre kroppsuppfattning. Ridterapi anses även förbättra kommunikationsförmågan. Dessutom ser man att patienternas självförtroende förbättras. Detta beror troligtvis på att hästarna inte ger patienten negativ respons samt att patienten lär sig att klara av något som inte alla kan, att känna att man har kontroll när man leder och rider hästen är ofta ett stort steg framåt för patienten (McCowan, 1984).

Handikappridning är i första hand en fritidsaktivitet, en hobby, som för vilken människa som helst. Den är dock ofta anpassad för att passa de olika handikappen som ryttarna kan tänkas ha (Flygare och Forsberg, 2005; Traetteberg, 2006).

Välfärd

I Fraser et al (1997) diskuterar de vad man kan utgå ifrån för att djuren ska få en bra välfärd, exempelvis från djurens känslor, djurens funktion eller hur djuret lever i det vilda. Dock väljer de till slut att istället se det utifrån var problemen kan uppstå, se figur nedan.

- 1) Problem uppkommer inte här om anpassningen gäller till exempel kamouflagen, dock om det istället skulle gälla något som djuret "känner" väldigt starkt för såsom hunger eller vilja att fly. Om djuret inte får utföra beteendet uppkommer tomgångshandlingar.
- 2) Området innebär att djuret kanske inte har egenskaper som skyddar det från skadliga saker, som det inte har stött på innan, förrän det har blivit allvarliga skador.
- 3) Även om anpassningarna finns där, räcker de kanske inte till att svara upp mot vad utmaningen kräver, ett exempel, djur får mer päls när det bli kallare men inte tillräckligt för att hålla det varmt (Fraser et al, 1997).

Alla dessa tre situationer innefattar dock djurets subjektiva uppfattning (1, 3), djurets funktion (2, 3) och hur djuret har det i det vilda (1, 2) (Fraser et al, 1997).

Citerat av Cserhalmi (2005): "Det faktum att vi inte längre behöver djuren nära inpå oss, leder till att de inte heller existerar i vår närhet. Det har uppstått ett avstånd mellan människa och djur. Det leder förstås till att de flesta av oss [...] inte har någon vinning eller något intresse av att skaffa oss någon verklig kunskap om djurs behov och känslor. Tack vare okunskapen kan vi lättare blunda för djurs lidanden om det är så att det ger oss en vinst, dessutom vare sig förstår eller behöver vi konfronteras med konsekvenserna av våra val och vårt handlande."

Diskussion

Under arbetets gång har vi fått många nya tankar och funderingar. Vad relationen människa - djur innebär, vilket kan vara väldigt olika utifrån vilket synsätt och vilken bakgrund personen ifråga har. Vi har också fått en inblick i hur djur påverkar oss socialt, psykologiskt och fysiologiskt.

Utifrån det vi har lärt oss verkar djur inom rehabilitering fungera väldigt bra för människan. Vi tror att detta bland annat beror på att djur inte ger negativ kritik, de dömer oss inte, de uppskattar oss för de vi är utan att bry sig om hur vi ser ut, vilken bakgrund vi har och vilken livssituation vi befinner oss i. De uppfyller vårt behov av närhet och beröring som kan vara svårt att tillgodose på till exempel sjukhus, äldreboenden och fängelser.

Ytterligare ett rehabiliteringsområde som vi tycker är intressant men inte tagit upp tidigare i arbetet är behandling av anorektiker. Vi fick upp ögonen lite extra för detta under en föreläsning med Karin Lega där också en tjej vid namn Malin medverkade. Malin är själv med i ett behandlingsprogram där hästar används. Ett sådant program menar vi är bra för att de lär sig att ta kontrollen över en annan individ (ledarskap) och därigenom också lättare kan ta kontroll över sig själva och sin sjukdom. De får komma ut och vistas i en miljö som inte förknippas med sjukdom och behandling, de får vara "vanliga" människor för en stund.

I bland annat Norlings publikationer har vi sett att behovet av djurkontakt varierar något mellan olika åldersgrupper i samhället, yngre och äldre anses uppskatta djurens sällskap mer än vad personer i medelåldern gör. I situationer där människor utsätts för ökad stress såsom vid skilsmässa, flytt till äldreboende, vid allvarlig sjukdom eller dödsfall inom familjen har vi lärt oss att djuren är extra viktiga detta är något vi samtycker med.

Det råder blandade känslor oss emellan kring användandet av djur på fängelser. Å ena sidan kan man tycka att de intagna inte har förtjänat förmånen att umgås och arbeta med djur, de har försummat sin chans genom det brott som de begått. Å andra sidan kan djuren hjälpa dem att utveckla medkänsla och empati genom närhet och beröring, något som de kanske saknat tidigare. Djuren lär dem att ta ansvar och får dem att känna sig behövda, något som vi tror är betydelsefullt för alla människor. Ett personlighetstest som Jensen tar upp i sin bok (2006), menar att de ideala djurskötarna oftast framstår som besvärliga människor, reserverade men med bestämda åsikter.

I Sverige förekommer inte användandet av djur inom rehabilitering, vård och terapi lika mycket som i utlandet. Därför ser vi stora möjligheter till en framtida utveckling inom området, vilket vi tycker är bra då det kan ge oss en större arbetsmarknad.

I ett flertal texter, till exempel Djur i vården av Ingemar Norling och på Delta societys hemsida kan man läsa att djur som används inom rehabilitering måste uppfylla vissa kriterier: de ska vara sociala och gilla att umgås med människor, kontaktsökande, stresståliga och kunna acceptera beröring av många olika människor. Trots att människan oftast är i fokus under rehabiliteringen är det viktigt att man också tittar på hur djuren mår och försöker se situationen genom deras ögon. Ett begrepp som vi inte tagit upp tidigare i arbetet är djuröga (kan jämföras med gröna fingrar inom trädgårdsskötsel) att människan har en känsla för djur, ser och förstår dem på ett djupgående sätt, en tyst kunskap (Falkengren, 2005). Vi anser det

självlklart att djuren har ett medvetande, det vill säga en uppfattning av omvärlden med minne och förväntningar. Därmed inte sagt att de uppfattar saker och ting på samma sätt som vi.

I detta arbete har vi främst fokuserat på de fördelar som finns, men vi anser också att man bör tänka över eventuella negativa aspekter. Problem som kan uppstå för människor är allergier, rädsla för djuren samt ökad arbetsbelastning för inblandad personal. När det gäller djuret finns det risk att det påverkas negativt genom intrång på det personliga utrymmet, hårdhänt behandling, stressig miljö och många miljöombyten. Price (1999) föreslår att man kan argumentera för att den viktigaste effekten av domesticering är att djuren inte är lika känsliga för förändringar i miljön. Vi anser att det är tack vare denna utveckling som det går att använda djuren på det sätt vi gör idag inom bland annat rehabilitering.

Vi har valt att ta med en modell som visar var problem kan uppstå för djuren. Där vi tror det kan bli problem inom rehabilitering är till exempel om hunden inte är socialiserad med handikappade människor (nummer två i modellen s. 14). Ett exempel där situation ett kan uppstå kan vara om en häst som arbetar med handikappridning inte får möjlighet att utföra sina naturliga beteenden såsom att springa och busa. Man måste fortfarande låta djuren vara djur.

Om man tänker på hur vi använder/håller våra husdjur i övrigt så anser vi inte att arbetet med människor är något främmande för dem. Vi anser att fördelarna uppväger nackdelarna.

Genom att använda arbetsdjur inom rehabilitering tror vi att förlorad kunskap om djur kan återfås. Till skillnad från andra områden där människan tar hand om djuret, så råder här ombytta roller, djuren är till för att hjälpa oss. Detta är ytterligare ett skäl till varför vi är positiva till rehabilitering med hjälp av djur.

Slutligen bör man fundera över om det är bättre för vissa djur att leva hos människan och allt vad det innebär, än att inte leva alls? Kan vi ta oss rätten att använda dem i syfte att öka vårt eget välbefinnande?

Sammanfattning

Detta arbete inleds med en sammanfattande beskrivning av domesticeringen och dess effekter. Vidare ges en inblick i relationen människa-djur, sett ur ett historiskt perspektiv, samt djurets uppfattning av människan där exempel på olika studier tas upp. Det förs även en diskussion kring olika djurs medvetande.

Härefter redogörs för ett antal forskningsrapporter angående vad som händer i oss människor vid kontakt med djur, där både sociala, psykologiska och fysiologiska faktorer beskrivs som viktiga. Här tas också forskning kring hormonet oxytocin och dess positiva effekter på oss människor upp.

Sedan följer en beskrivning av hur rehabilitering med djurs hjälp kan ske inom olika områden såsom barn, sjukvård, äldreomsorg, på fängelser och med hjälp av hästar. Olika forskningsresultat samt genomförda projekt för respektive område redovisas här.

Avslutningsvis beskrivs en modell för var och när eventuella djurvälståndspå problem kan uppstå. Denna modell ger ett annat perspektiv jämfört med de traditionella synsätten där man enbart utgår ifrån djurens känslor, djurens funktion eller hur de lever i det vilda.

Referenslista:

- von Arbin, C. 1994. Hippoterapi. Färentuna: Kikkuli förlag AB.
- Arkow, P. 1984. Dynamic relationships in practice: Animals in the helping professions. Alameda: The Latham Foundation.
- Beck-Friis, B et al. 2007. Hundens betydelse i vården – erfarenheter och praktiska råd. Stockholm: Gothia förlag.
- Beck-Friis B. 1990. Sällskapsdjurens roll på institution. In: Proceedings fra XVI Nordiske Veterinaerkongress; Dyrehold i det moderne samfunn. Oslo. s.108-112.
- Beck-Friis, J. 1990. Femte internationella konferensen om samspelet mellan människa och djur. Svensk veterinärtidning. Nr 2: 69-71.
- Belyaev, D. K., Plyusnina, I. Z. 1984. Domestication in the silver fox (*vulpes fulvus desm*): Changes in physiological boundaries of the sensitive period of primary socialization. Appl. Anim. Beh. Sci. 13: 359-370.
- Clutton-Brock, J. 1999. A natural history of domesticated mammals. 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press.
- Crowley-Robinson, P., Fenwick D., Blackshaw, J. 1996. A long-term study of elderly people in nursing homes with visiting and resident dogs. Appl. Anim. Beh. Sci. 47:1-2 137-148.
- Cserhalmi, N. 2005. Hade djuren det bättre förr? In: Djuren – i människans klor. (Ed. B. Johansson) Stockholm: Formas.
- Dawkins, M. S. 1993. Through our eyes only. Oxford: W. H. Freeman.
- Delta society 2007-12-02 (www.deltasociety.org).
- Djurens Ö 2007-12-02 (www.djurenso.se).
- Endenburg, N., Baarda B. 1995. The Role of Pets in Enhancing Human Well-being: Effects on Child Development In: The Waltham book of human-animal interaction, benefits and responsibilities of pet ownership. (Ed: I. Robinson) Oxford: Pergamon Press.
- Falkengren, J. 2005. Djurens skepnader. Lund: Studentlitteratur.
- Flygare, S., Forsberg, H. 2005. Hästar som redskap i medicinsk behandling. Inst. För hälsovetenskap. Luleå tekniska universitet. Examensarbete 2005:60. Sjukgymnastprogrammet.
- Fraser, D., Weary, D. M., Pajor, E. A., Milligan, B. N. 1997. A scientific conception of animal welfare that reflects ethical concerns. Animal Welfare. 6: 187-205.

- Friedmann, E. 1995. The role of pets in enhancing human well-being: Physiological effects. In: The Waltham book of human-animal interaction, benefits and responsibilities of pet ownership. (Ed: I Robinson). Oxford: Pergamon Press.
- Grandin, T. 2006. Animals in translation. Orlando: A harvest book.
- Granger, B., Kogan, L. 2006. Characteristics of animal-assisted therapy/activity in specialized settings. In: Handbook on animal-assisted therapy. (Ed. F. Aubrey) Academic press.
- Haeggström, F. 2001. Djuren deltar i vården - Ett sällskap som ger tröst och avleder oro. Apoteket. Nr 2. s. 3-7.
- Hale, E. B. 1969. Domestication and the evolution of Behaviour. In The behaviour of domestic animals. 2nd edition (Ed. E. S. E. Hafez) London: Bailliere, Tindall and Cassell LTD.
- Hallgren, A. 1989. Hunden i våra hjärtan och i vårt samhälle. Västerås: ICA bokförlag.
- Jensen, P. 2006. Djurens beteende och orsakerna till det. Uddevalla: Natur och Kultur.
- Johnsson, J. I., Petersson, E., Jönsson, E., Björnsson, B. Th., Järvi, T. 1996. Domestication and growth hormone alter antipredator behaviour and growth patterns in juvenile brown trout, *Salmo Trutta*. Can. J. Fish Aquat. Sci. 53: 1546-1554.
- Josefsson, M. 2007. Miljömagasinet. Nr 17.
(www.miljomagasinet.se/dokument/nytt/070507_djur.html)
- Kisling, V. N. (Ed) 2001. Ancient collections and menageries. In: Zoo and Aquarium History: Ancient animal collections to zoological Gardens. s.3. Boca Raton: CRC Press.
- Kretchmer, K. R., Fox, M. W. 1975. Effects of domestication on animal behaviour. Vet. Rec. 96: 102-108.
- Kunzel, C., Sachser, N. 1999. The behavioural endocrinology of domestication: a comparison between the domestic Guinea pig (*Cavia aperea f. porcellus*) and its wild ancestor, the Cavy (*cavia aperea*). Hormones and behaviour: 35: 28-37.
- Lee, D. 1984. Companion Animals in Institutions. In: Dynamic Relationships in Practice: Animals in the Helping Professions (Ed: P. Arkow). Alameda: Latham Foundation. s.229-236.
- McCowan, L. 1984. Equestrian Therapy. In: Dynamic Relationships in Practice: Animals in the Helping Professions (P. Arkow). Alameda: Latham Foundation. s.237-256.
- Malm, K., Redbo, I. 2005. Sådan husse och matte – sådan hund och katt. In: Djuren – i människans klor. (Ed. B. Johansson) Stockholm: Formas.
- Malm, K. 2005. Hunden, människan, relationen. Skara: Tanke i tryck.
- Malm, K. 2003. Djur i vården, Djurskyddet. Nr 3.

Manimalisrapporten. 2005.

Munksgaard, L., Passille, A. M., Rushen, J., Thodberg, K., Jensen, M. B. 1997. Discrimination of people by dairy cows based on handling. *J. Dairy Sci.* 80: 1106-1112.

Naumenko, E. V., Popova, N. K., Nikulina, E. M., Dygalo, N. N., Shishkina, G. T., Borodin, P. M., Markel, A. L. 1987. behavior, adrenocortical activity, and brain monoamines in Norway rats selected for reduced aggressiveness towards man. *Pharmacology biochemistry & behavior.* 33: 85-91.

Norling, I. 2002. *Djur i vården*. Göteborgs universitet, Svenska kommunalarbetsförbundet.

Norling, I. 2000. *Om hur fritid-kultur-rekreation påverkar äldres hälsa*. Sahlgrenska Universitetssjukhuset, Göteborg.

Norling, I. 1990. *Hundens betydelse*. Göteborgs universitet, Svenska kennelklubben.

Passille, A. M., Rushen, J., Ladewig, J., Petherick, C. 1996. Dairy Calves' Discrimination of people based on previous handling. *J. Anim. Sci.* 74: 969-974.

Pedersen, V., Jeppesen, L. L. 1990. Effects of Early handling on later Behaviour and Stress Responses in the silver fox (*vulpes vulpes*). *Appl. Anim. Beh. Sci.* 26: 383-393.

Popova, N. K., Voitenko, N. N., Kulikov, A. V., Avgustinovich, D. F. 1991. Evidence for the involvement of central serotonin in mechanism of domestication of silver foxes. *Pharmacology biochemistry & behavior.* 40: 751-756.

Price, E. O. and King, J. A. 1968. Domestication and Adaptation. In *Adaptation of domestic animals*. (Ed E. S. E. Hafez) Philadelphia: Lea & Febiger.

Price, E. O., Wallach, S. J.R. 1990. Physical isolation of hand-reared Hereford bulls increases their aggressiveness toward humans. *Appl. Anim. Beh. Sci.* 27: 263-267.

Price, E. O. 1999. Behavioral development in animals undergoing domestication. *Appl. Anim. Beh. Sci.* 65: 245-271.

Price, E. O. 2002. *Animal domestication and behaviour*. Wallingford: CABI Publishing.

Redmalm, D. 2007. *Mellan människa och djur: Om det dilemmatiska möjliggörandet av husdjursrelationen*. Institutionen för samhälls- och beteendevetenskap. Mälardalens högskola. C-uppsats.

Russell, N. 2002. The wild side of animal domestication. *Society & Animals* 10:3 285-302.

Setchell, B. P. 1992. Domestication and reproduction. *Animal reproduction Science.* 28: 195-202.

Svartberg, K., Forkman, B. 2002. Personality traits in the domestic dog (*Canis familiaris*). *Appl. Anim. Beh. Sci.* 79: 133-155.

Traetteberg, E. 2006. Ridning som rehabilitering. s.16-17. Oslo: Akilles.

Ulrich, R. 2001. Effects of healthcare environmental design on medical outcomes. Conference report. s.49-59.

Uvnäs-Moberg, K. 2000. Lugn och beröring – oxytocinets läkande verkan i kroppen. Stockholm: Natur och kultur.

Velde, B., Cipriani, J., Fisher, G. 2005. Research article: Resident and therapist views of animal-assisted therapy: Implications for occupational therapy practice. Australian occupational therapy journal. 52: 43-50.

Visser, E. K., Reenen, C. G., Hopster, H., Schilder, M. B. H., Knaap, J. H., Barneveld, A., Blokhuis, H. J. 2001. Quantifying aspects of young horses' temperament: consistency of behavioural variables. Appl. Anim. Beh. Sci. 74: 241-258.

Waiblinger, S., Boivin, X., Pedersen, V., Tosi, M., Janczak, A. W., Visser, E. K., Jones, R. B. 2006. Assessing the human-animal relationship in farmed species: A critical review. Appl. Anim. Beh. Sci. 101: 185-242.

Åström-Bengtsson, K. 2002. Ny rapport om djur i vården: Djur är bästa medicinen. Svensk veterinärtidning. Nr 16. s.823-826.

Vid **Institutionen för husdjurens miljö och hälsa** finns tre publikationsserier:

- * **Avhandlingar:** Här publiceras masters- och licentiatavhandlingar
- * **Rapporter:** Här publiceras olika typer av vetenskapliga rapporter från institutionen.
- * **Studentarbeten:** Här publiceras olika typer av studentarbeten, bl.a. examensarbeten, vanligtvis omfattande 5-20 poäng. Studentarbeten ingår som en obligatorisk del i olika program och syftar till att under handledning ge den studerande träning i att självständigt och på ett vetenskapligt sätt lösa en uppgift. Arbetenas innehåll, resultat och slutsatser bör således bedömas mot denna bakgrund.

Vill du veta mer om institutionens publikationer kan du hitta det här:
www.hmh.slu.se

DISTRIBUTION:

Sveriges lantbruksuniversitet
Fakulteten för veterinärmedicin och
husdjursvetenskap
Institutionen för husdjurens miljö och hälsa
Box 234
532 23 Skara
Tel 0511-67000
E-post: hmh@slu.se
Hemsida: www.hmh.slu.se

*Swedish University of Agricultural Sciences
Faculty of Veterinary Medicine and Animal
Science
Department of Animal Environment and Health
P.O.B. 234
SE-532 23 Skara, Sweden
Phone: +46 (0)511 67000
E-mail: hmh@slu.se
Homepage: www.hmh.slu.se*
